

Mavzu. “Echki bolalari” (hayvonlar xaqida)
Maqsad: Bolalarga onaning gapiga quloq solishlik, o‘zboshimchalik qilmaslik kabi hislatlarni tarbiyalash.

Jihozlar: Rangli ertak kitob, alohida ona echki va bolalari foto rasm albomlar, “echki bolalari” (disk).

Mashg‘ulotning borishi: Logoped ertakni o‘qishdan avval savol-javob qiladi. Echki bolalariga nima dedi? Bolalar bo‘riga nima deb javob qildilar? Ona echki bolalariga qanday qo‘shiq aytib eshikni ochinglar dedi? Kenjatoy echki qayerdan chiqib onasiga bo‘lgan voqeani aytib berdi?

Mashg‘ulotni yakuni: Ko‘rdingizmi bolajonlar Ita echkinging o‘zboshimchaligi nechta echkini bo‘riga yem bo‘lishiga olib keldi. Sizlar kattalarni gapiga quloq solinglar. Begona kishilarga eshikni ochmanglar. Har bir ishni qilishdan avval kattalardan so‘rab qilinglar.

Ertak bolalarning savol- javoblari bilan tugaydi.

Nutqi to‘liq rivojlanmagan bolalar bilan logoped korreksion ish olib borishda bolalarda lug‘at boyligi, so‘zning grammatik tuzumlarini rivojlantiradi. Shuningdek,

Adabiyotlar

1. Abdullaeva R. Ertaklar ustida ishlash . –Toshkent: Til va adabiyot ta’limi, 2009 , 11-son .

2. Ayupova M. Yu. Logopediya. –Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019. 568-b.

3. Tajimuratov A.J. Mektepke shekemgi hám kishi mektep jasindaǵı balalardıń seslerdi aytıwdaǵı kemshiliklerin saplastırıw. –N.: Ajiniyaz atındaǵı NMPI baspaxanası, 2024. 54-b.

REZYUME. Bu maqolada nutqi to‘liq rivojlanmagan maktabgacha yoshdagi bolalarni korreksiyalashda xalq o‘g‘zaki ijodi bo‘lgan ertaklardan foydalanishning ahamiyati yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье подчеркивается важность использования народных сказок в коррекции детей дошкольного возраста, речь которых развита не полностью.

SUMMARY. This article highlights the importance of using folktales in the correction of preschool children whose speech is not fully developed.

PSIXOLOGİYALÍQ METODIKALARDÍ QAYTA ISLEWDE ZÁRÚRLI STATISTIKALÍQ MAǒLÍWMATLAR

A.Turdimuratova – *tayanish doktorant*

Ózbekstan Respublikası Ilimler Akademiyası Ózbek tili, ádebiyatı hám folklorı institutı

A.Turdimuratova – *psixologiya ilimleri boyınsha filosofiya doktori*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so‘zlar: Kern-Jirasek, topshiriqning qiyinchilik indeksi, diskriminant tahlili, norma, kvantil, protsentil.

Ключевые слова: Керн-Йерасик, индекс трудности задач, дискриминативный анализ, норма, квантил, процентиль.

Key words: Kern-Jirasek, task difficulty index, analysis using discriminant, the norm, quartile, percentile.

Qálegen psixologiyalıq metodikanı qayta islew ushin úlken iqlas penen tekseriw, jetkilikli dárejedegi isenimli maǒlıwmatlar, tańlanılǵan izertlewden alınǵan haqıyqıy bar bolǵan nátiyjelerdi statistikalıq qayta isleniwin talap etedi. Kópshilik jaǵdayda psixologlar yaki psixologiyalıq testler arqalı diagnoz qoyıw, testler arqalı kadrlardı, kandidatlardı tańlawshı mekemelerde psixologiyalıq testlerdiń jergilikli ortalıqqa sáykeslengenin, sol millet ortalıǵına say normal muǵdarga iye metodikalardan paydalanıwında testlerdi konstrukciyalaw (dúziw), metodikalardı qayta islew mashqalalarında statistikalıq qayta islengen maǒlıwmatlarınń aktuallıǵı burıńǵı, erteńgi hám búgingi kún talabına aylanǵanı ayqın. Tap sonıńday, qálegen jas psixolog óziniń kurs jumısı, pitkeriw qanıygelik jumısı, ilimiy maqalası hám t b ilimiy miynetlerinde statistikalıq maǒlıwmatlar menen duwsharlasıwı sózsiz.

Sonıń ushında, Biz jas psixologlardıń ilimiy jumıslarında jiyyi - jiyyi ushırasatuǵın elementar, dáslepki statistikalıq maǒlıwmatlardı táriyplep ótiwdi maqul kórdik hám olar tómendegishe:

1.Chastotalı analiz (talqılaw) hám tapsırmanıń qıyınlıq dárejesi

2. Diskriminativlı analiz

3. Normal tarqalıw

Ilimiy psixologiyalıq izertlew jiyyi-jıyyi ushırasatuǵın talqılaw yaǵmıy chastotalı analizden baslanadı. Bunday tallaw túrin qoldan esaplawda múmkın biraq Biz óz tájriybemizden kelip shıqqan halda kompyuterde esaplawdı máláhat etemiz. Chastota degenimiz tańlaw (vıborka) daǵı obyektlerdiń muǵdarı yamasa sanı dep túsinsekte boladı. Misal retinde **Kern-Yerasik** testinen alınǵan

muloqotni rivojlantirish orqali bolalarda bog‘langan nutq ham rivojlanadi [3.43].

Barkamol shaxsni shakllantirish marrasi maktabgacha ta‘lim va undan keyin maktablarimizda badiiy adabiyot va adabiyot o‘quv predmeti sifatida o‘rganish uchun bosh maqsad bo‘lishi mumkin ekanligini, qadimiy qadriyatlarimiz ham, ma‘naviy an‘analarimiz ham, uzoq tarixga ega pedagogik amaliyotimiz ham kishilarimiz ruhiy olamiga singib ketgan badiiy adabiyotimizni taqozo etadi. Ta‘lim tizimidagi har bir fanlarning bu borada muayyan imkoniyatlari bor.

Bu qadim dunyoning nomayon qirralarini bolalar murg‘ak idrokklariga o‘zlaricha taqdim qiladilar, o‘z mulohazalarini tengqurlari bilan o‘rtoqlashadilar. Oqibatida ular ko‘nglida ezgulik urug‘lari nish uradi. Bu ham bo‘lsa ertaklar sir-sehridan dalolatdir. Muxtasar qilib aytganda, ertak xuddi ona allasidek yoqimli, shirindir. Shu bois bolalik chog‘larida idrokka mahkam o‘rnashgan ertaklar uzoq yillar mobaynida inson xotirasini tark etmaydi.

sinalıwshılardıń chastotalı analizin kestede kórsetip hám esaplap shıǵaramız.

1-keste. Oqıwshılardıń mektepte erjetkenligin anıqlawda

Kern-Yerasik boyınsha nátiyjeler

Sinalıwshılardıń sanı	Verbal intellekt
1	14
2	13
3	14
4	14
5	14
6	13
7	12
8	12
9	15
10	13
11	13
12	13
13	13
14	9
15	13
16	13

Kestede kórinip turǵanıday sinalıwshılardıń alfavit tártibi boyınsha jazılǵan bolıp, intellekti táriyplew bul kóriniste qıyınshılıq keltirip shıǵarıwı tábiyyi hám birinshi sinalıwshılardıń verbal shkalada 14 toplawı basqa sinalıwshılardıń qaraǵanda jokarı yaki orta dárejede dep salıstırıw imkaniyatın bermeydi. Biz bul shkalada berilgen sanlar 15, 14, 14, 14, 14, 13, 13, 13, 13, 13, 13, 13, 12, 12, 9 –toparlardıń bólinbegen bolıp hám maǒlıwmatlardı ósiw sanınan baslap áste-aqırın kemeytip baramız.

Sonlıqtanda, bul oqıwshılardan alınğan maǵlıwmatlardı ápiwayı túrde táriyplewde alıstırıwshı usıl bolǵanlıqtan berilgen maǵlıwmatlardı mazmunına qaray 1 rang dep ranjırovkalaymız yaǵnıy tártiplestiremiz.

2-keste. Oqıwshılar nátiyjeleriniń tártiplestiriliwi

Verbal intellekt	Sınalıwshılar sanı
15	1
14	2
14	3
14	4
14	5
13	6
13	7
13	8
13	9
13	10
13	11
13	12
13	13
12	14
12	15
9	16

Solay etip, eń joqarı toplanǵan 15 ball shkala boyınsha 1 rang, keyingi 14 ball 4 márebe ushırasatıǵın bolǵanlıqtan 4 rang tiyisli bolıp-2,3,4,5 sanlarına ulıwmalıq rang $(2+3+4+5)/4=3,5$ yaǵnıy tákirarlanıw sanına bólemiz. Tap usınıńday etip, keyingi 13 sanı tákirarlanıw tártibine saykes $(6+7+8+9+10+11+12+13)/8=9,5$ keyingisi 12 balldıń rang sanı $(14+15)/2=14,5$. Usılayınsha izertlew nátiyjelerinen alınğan maǵlıwmatlardı 1 rang kibi ranjırovkalaymız yaǵnıy tártiplestiriwimiz múmkin, misalı 14 ball ushın 3,5 rang, 13 ball ushın 9,5 rang, 12 ball ushın 14,5 rang hám 9 qatardaǵı sınıalıwshınıń (1-kestege qaraymız) 15 ke teń bolǵanlıǵın esapqa alıp tómendegishe 3-keste táriypleymiz:

3-keste: Toparlarga bólinbegen maǵlıwmatlardıń tártiplestirilen qatarı

№ Sınalıwshılar sanı	Verbal intellekt	rang
9	15	1
1	14	3,5
3	14	3,5
4	14	3,5
5	14	3,5
2	13	9,5
6	13	9,5
10	13	9,5
11	13	9,5
12	13	9,5
13	13	9,5
15	13	9,5
16	13	9,5
7	12	14,5
8	12	14,5
14	9	16

Bunday tártiplesken qatardı klassifikaciyalap, bahalardıń jaylasıw jıyılıǵına qaray qısqartsaqta boladı. 3-keste berilgenindey verbal intellektiń túrlishe kórsetkishleri 15 teń 9 ǵa shekemgi ball aralıǵında bolatuǵın bolsa on qaptaldıǵı hár bir san tákirarlanıw jıyılıǵına qaray f chastota dep belgilenedi(4-kestege qaraymız)

Toparlarga bólingen kórsetkishler	f Chastota
15	1
14	4
13	8
12	2
9	1
n=	16

Solay etip, chastotalı analiz ápiwayılastırıp aytqanda toparlarga bólingen kórsetkish bolıp, hátteki respondentlerdiń berilgen topardaǵı procentlik qatnasında táriypley aladı.

Tapsırmanıń sheshiliwi dárejesi boyınsha qıyınlıq indeksi. Bul kórsetkish sınıalıwshılar tárepinen test tapsırmaların durıs juwap belgilewleri boyınsha tapsırmanıń ulıwma sanına bóliniwi kórinisi menen táriypelenedi [3].

A.A.Krılovtıń pikirinshe statistikalıq test tapsırmasınıń qıyınshılıǵı dárejesi –bul test tapsırmaların durıs sheshken reprezentativ tańlawdıń úlesi bolıp esaplanadı. Ideal túrde táriypleytuǵın bolsaq, test tapsırmaların sheshiliw indeksi 0,25 intervalınan 0,75 shekemgi test juwapların natiyjesine aytiladı.

Psixologiya ilimlerinde metodikalardı qayta islew, test tapsırmaların jergilikli millet ortalıǵına saykes normaların islep shıǵıw mayda, qıyın, uzaq múddetti talap etetuǵın jumıs. Biz óz izertlewlerimizde test tapsırmaları durıs sheshiliw kórsetkishi sıpatında reperezentativ tańlawda 0,16 intervalı aralıǵınan 0,84 aralıǵına shekemgi nátiyjelerdi test punktine kirittik. Bunnan kórinip turǵanıday ayırım verbal testlerdi qayta islewde eń qıyın test tapsırmaları hám eń ańsat test sorawların jıyı-jıy sheshiliw hám waqıt dawamlılıǵına salıstırıp test tapsırmaların durıs sheshiliw kórsetkishin esaplawda 0,16 dan 0,84 shekemgi aralıqtı alsaqta boladı. Misalı, test tapsırması sorawların X sınıalıwshınıń durıs nátiyjesin tómendegishe formulada esaplaymız:

$$I = \frac{T}{N} * 100$$

Bunda T- tapsırmaların durıs sheshken sınıalıwshılar sanı, N-reprezentativ tańlawdıń kólemi bolıp tabıladı hám tapsırmanıń durıs sheshiliw indeksi kelip shıǵadı.

Belgili psixodiagnost alımlar L.V.Burlachuk hám S.M.Morozov tapsırmanıń durıs sheshiliw indeksin bilayınsha [1]:

$$I = (1 - \frac{T}{N}) * 100$$

kórinisinde esaplaydı. Bunda eń qıyın tapsırma, eń ańsat test tapsırması berilgen tańlawdaǵı sınıalıwshılardıń maǵlıwmatların ayqın súwretleydi. Optimal yaǵnıy test tapsırmasınıń eń maqullanǵan sorawlar punkti 50% ti quraydı [2]. Solay etip, berilgen test tapsırmasınıń sheshiliw qıyınlıǵı dárejesi kórsetkishi járdeminde metodika yamasa test sorawnamaların qayta dúziwde dáslepki qam nátiyjeler járdeminde sorawlarǵa ózgeris kiritiwlerimiz múmkin.

Diskriminativ analiz yaǵnıy diskriminativli talqlaw yaǵnıy bunday ólshem kórsetkishi statistikalıq talqlawdıń kóp ólshemli usılı esaplanadı. Bizniń izertlew jumısımızda yaǵnıy psixologiyalıq metodikalardı jergilikli ortalıqqa beyimlestiriw, qayta islew hám normaların tabıwda diskriminativ analiz test tapsırmaların bir-birinen qalayınsha parıqlanatuǵınlıǵın, eki tapsırmanıń ayırmasılıǵı, bir test tapsırmasınıń basqa barlıq test tapsırmalarına salıstırǵanında ózgesheleniw kórsetkishi xızmeti bolıp tabıldı. Diskriminativ analizdiń psixologiya tarawında qollanıw maqseti obyektlerdi ózgesheleniw belgilerine qarap mashqalalardı sheshiw, klassifikaciyalaw usılına tiykarlanadı. Diskriminativ analizdi gumanitar pánler tarawında bir hádiyseniń ekinshi hádiyseden ózgesheleniwin anıqlaw maqsetinde qollanadı.

Test tapsırmaların diskriminativlik kórsetkishi retinde ólshemniń unamlı juwaplarǵa saykesleniwi hám onıń barlıq test punktleriniń sheshiliwi dárejesi bolıp tabıladı. Bunıńday kórsetkish diskriminaciya koeffecienti dep ataladı hám dáslepki nátiyjelerdiń ortasha sheshiliw nátiyjesi menen barlıq test tapsırmaları boyınsha biserial korrelyaciya koeffecienti sıpatında esaplanadı (egerde barlıq sınıalıwshılar test tapsırmaların tolıq orınlaǵan jaǵdayında).

$$r = \left(\sum \frac{X_n}{N_n} - \sum \frac{X}{N} \right) \cdot \sqrt{\frac{N}{N - N_n}} \cdot \sqrt{\frac{N}{N \sum X^2 - (\sum X)^2}}$$

$\sum X_n$ – барлық дүріс шешілген жуаптар жыйындысы бунда $X_n = X_1$

$\sum X$ – барлық жуаптар жыйындысы $N_n = N_1$

Бул формулада r – дискриминация коэффициенті, X_1 – тест тапсырмасын дүріс шешкен синалwshның бірлэмшн нáтиьjesи, N_1 – тест тапсырмасын дүріс шешкен синалwshлардың саны, X – бул тест тапсырманы шешкен қálegen бир синалwshның жуабы, N – синалwshлардың кóлеми. Соныңдай, r коэффициент қанshellи 1 ге жақынласқан сайын берілген тапсырма пункти пútkил тест тапсырмаларына сонshellи сáькешленеди. Есаплaw бариснда r minus yaғныь qарамa қарсы мánиске iye bolsa онда бундай тест тапсырмасы пунктин yaғныь testтеги sorawды тапсырмалан алып taslaw yaки ornиn алмастырыw керек болadı. Eгерде тест тапсырмасының бир пункти hám тапсырманың барлық testleri аралығында korrelyaciyanıń болмауы берілген тест тапсырмасы салмағының басқа sorawларға салыстырғанда аңсат yaки қиын екенлігін дәлиьлейди. Биринши жағдайда тест тапсырмасы синалwshлардың күшлн, орташа yaки áззи нáтиьjeleri филтр xызметин атқарады. Eкинши жағдайда, тест тапсырмасы hesh қандай информაციаларды бермеуи менен дискриминатив коэффициентінің мазмунға iye емеслігін сáwлектендиреди. Мисал ushиn, talabalarға Raven Domino testinen 44 тапсырма бериледи. Test толқ дóңгелекленіуи ushиn waқыт sheгepalanbayды. Дáслepки алынған нáтиьjelerди тóмeндегисhe дúзиw керек:

Бунда X – бирлэмшн нáтиьjeler (1 ден 44 ге sheкem); N_1 – usı тийкаргы нáтиьjени алған субъектлар саны; N_2 – "eң аңсат" тест тапсырмасын шешкен субъектлар саны; N_3 – eң "қиын" тест тапсырмасын белгилегенлер саны.

Адебиьатлар

1. Balin V.D., Gayda V.K., Gerbachevskiy V.K. i dr.. Praktikum po obщey, eksperimentalnoy i prikladnoy psixologii. / Pod obщey red. A.A.Kriloвa, S.A.Manicheva. 2-e izd., dop. i pererab. SPb.: -Piter: -P. 560. il. (Seriya «Praktikum po psixologii».

2. Matematika dlya psixologov: uchebник / A.N.Krichevets, E.V.SHikin, A.G.Dyachkov; pod red. A.N.Kricheva. 5-e izd., ster. - M.: «Flinta», 2013.

3. Nasledov A.D. Matematicheskie metody psixologicheskogo issledovaniya. Analiz i interpretatsiya dannıx [Tekst] : ucheb. Posobie. A.D.Nasledov. 3-e izd. - SPb.: «Rech», 2007. -P. 392. ISBN 5-9268-0275-7.

REZYUME. Maqolada rivojlanishning ahamiyati, statistik ma'lumotlarni hisoblash usullari va psixologik texnikaning dolzarbligi batafsil tavsiflanadi. Maqola qoraqalpoq tilida vozilgan uslubiv qo'llanma. psixodiagnostika sohasi bo'vicha dolzarb maqola bo'lib. topshiriqning qiyinchilik indeksini va chastota tahlilini hisoblashning oddiv misollari keltirilgan va stajer psixodiagnostlar uchun tushunarli bo'ladi. Xom ballarni hisoblash uchun standartlashtirish tushunchasi batafsil tavsiflangan.

PEZIOUME. В статье более подробно описывается важность разработка, методы расчёта статистических данных и актуальность психологических методик. Статья служит методическим пособием, написанным на каракалпакском языке, и ценным учебным пособием по психодиагностике. Приведены простые примеры расчёта индекса трудности заданий и частотного анализа, которые будут понятны любому начинающему психодиагносту. Подробно описана концепция стандартизации для расчёта сырых баллов.

SUMMARY. The article explains the significance of development, statistical data calculation methods, and the relevance of psychological techniques. It serves as a methodological guide written in Karakalpak and a valuable textbook on psychodiagnostics. The article provides simple examples of task difficulty index calculation and frequency analysis, which will be comprehensible to any novice psychodiagnostician. The concept of standardisation for calculating raw scores is described in detail.

ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ – ҲӘР ТӘРЕПЛЕМЕ РАҶАЖЛАНҒАН ДӨРЕТИҮШИ ИНСАННЫҢ ҚӘЛИПЛЕСТИРИЛИҮИНИҢ ТИЙКАРЫ

Т.В.Уразимова – көркем-өнер таныў илимлериниң кандидаты, доцент
Әжсинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: эстетик тарбия, ахлокий тарбия, ўз-ўзини тарбиялаш, педагогика, шахсий мотивация.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, нравственное воспитание, самовоспитание, педагогика, мотивация личности.

Key words: aesthetic education, moral education, self-education, pedagogy, personal motivation.

Ҳазирги ўақыттағы, жәмийет өмириниң барлық тараўларындағы терең өзгерислер жағдайында социаллық қунылықлардың, қәдириятлардың хәм бағдарлардың қайта баҳаланыўы жұмыс ислеўдин гөнерген көз қарасларын, қатнасларын, түрлерин хәм метод-усылларын жеңип шығыў жүз береди, хәм сонлықтан педагогиканың хәм психологияның топланған тәжирийбесине көз қараслар өзгереди. Ҳазирги заман дүньясында социумдағы өзгерислер, мәденияттағы, билимлендириўдеги, адамлардың

X	N_1	N_2	N_3

Солay etип eң аңсат hám eң қиын тапсырмалар ushиn дискриминатив коэффициенті есапланadı.

Стандартизация yамаса normal тарқалыw test тапсырмаларында норматив баһалaw көрсеткешлерин алыw имкánиятын береди. Стандартизация бул берілген test ballарын máлим бир óзгешelikти óлшеутигін басқа методикалардың нáтиьjeleri менен салыстырылатуғиn formaға келтириw болып табылады. Буған көбинесе procentли shkalalar yамаса z-ballары тийкарындағы shkalalar жаратыw арқалы óлшенеди. Procentли shkalaları-синалwshлар таңланбасын máлим муғдardaғы бóлимлерге бóлиw болп табылады. Kumulyativ iymek сизыққа тийкарланып, procent shkalaları мазмуны синалwshлар таңланбасының қайсы белгиси берілген тапсырмалан аспайтуғиn xарактерли мánиске iye екенлігін, yaғныь бундай xарактерли баһаларды қандай итималлық менен кúтиw мүмкнлігін көрсетеди. Shkala дúзиw алгоритминде normal тарқалыw гипотезасы тексериледи. Eгер гипотеза бийкарланбаса, итималлық óзгеріуи mayданı [0, 1] máлим муғдardaғы бóлимлерге бóлинеди (4 бóлим - kvartil shkala, 10 бóлим - onлық shkala, 100 бóлим - procentли shkalаның óзи). Бóлим sheгepaları ushиn normal тарқалыw кестесинен payдаланып, тийисли kvantil табылады. Бул kvantil керекли shkala мазмуны болып есапланadı. Z-баһалaw- standart iyиw birliklerinde shkala баһаларын аңлатadı (орташа kvadratлық standart iyиw).

Солay etип, psixologiya ilimleri тарawында қálegen методикаларды миллий орталыққа beyimlestiriwде, testler sorawларын jergilikли орталыққа qayta islewде, eң дáслep matematiko-statistikalıq мағлwматлардың дáслepки қáдемлери, жоқарыдағы 3 áһmийетли басқистан атлап óтпewimiz керек болadı.

қунылықларындағы өзгерислер менен беккемлене отырып, биринши гезекте жеке инсанның руўхый өмиринен сүйениш табыўы тийис. Адамның хәм жәмийеттиң раўажланыўы руўхый тараўдың қәлиплесиўин есапқа ала отырып дөрелиўи тийис хәм тек ғана усы жағдайларда адам искерликтнң белсенди дөретиўши субъекти, руўхый байлық-ресурслардың дөретиўшиси хәм жаратыўшысы сыпатында раўажланады, өсип жетилеседи.